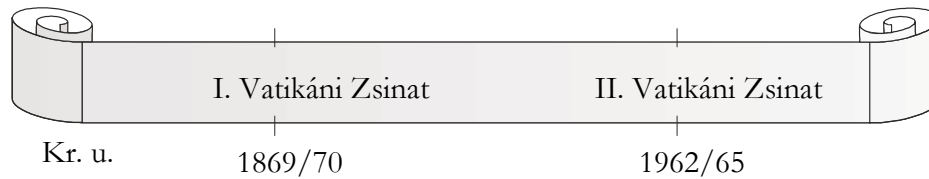

6. korszak: Az egyház intézményének szerveződése az I. Vatikáni Zsinattól a II. Vatikáni Zsinatig

1) Az egyház terjedésének földrajzi és politikai színtere

❖Európában és a Közel-Keleten❖

1871: az Észak-német Szövetséget felváltja a Német Császárság (a Második Birodalom). – A Francia III. Köztársaságban megszületik a párizsi községtanács (Kommün) rendszere.

1878: az orosz-török háborút követően a Berliini Kongresszus megváltoztatja a Balkán arculatát: Bulgária területeket veszít; Szerbia független állam lesz; az Osztrák-Magyar Monarchia jogot kap Bosznia-Hercegovina katonai megszállására.

1905: A Svédországgal perszonálunióban lévő Norvégia függetlenné válik: létrejön a Norvég Királyság.

1911: A Portugál Királyságban kikiáltják a köztársaságot.

1912-1913: két balkáni háború rajzolja át a Balkán-félsziget térképét. Az I. Balkán-háborúban a Balkán-szövetség (Bulgária, Szerbia, Görögország, Montenegró) vív harcot az Oszmán Birodalom ellen. A háborút a bolgárok számára területeket biztosító londoni egyezmény zárja le. A II. Balkán-háborúban a londoni rendezéssel elégedetlen nemzetek harcolnak a Bolgár Királyság ellen. A háborút lezáró bukaresti békekötés (1913) értelmében Bulgária elveszíti területeinek java részét, s rendeződnek Albánia határai.

1914-1918: az I. világháború. A 20. század eleji gyarmat- és érdekeltségi rendszer újra felosztási szándékával a központi hatalmak (Osztrák-Magyar Monarchia, Német Császárság, Oszmán Birodalom) harcolnak az antant hatalmak (Nagy-Britannia Egyesült Királysága, Franciaország, Orosz Birodalom, Olaszország, Románia és az USA) ellen. A háború az antant győzelmével ér véget. – A háború időszakának eseményei: 1915-ben az Oszmán Birodalom területén megkezdődik az örmény népirtás; 1917-ben a cári rendszert megdöntő szocialista forradalom eredményeként létrejön Szovjet-Oroszország.

1918: felbomlik az Osztrák-Magyar Monarchia és helyébe lép az Osztrák Köztársaság (Ausztria), valamint a Magyar Köztársaság. – Szerbia vezetésével megalakul a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság. – Prágában kikiáltják az I. Csehszlovák Köztársaságot, amely magában foglalja többek között a korábbi magyar Felvidéket és Kárpátalját is. – Lengyelországban létrejön a II. Köztársaság. – Litvánia elszakad Szovjet-Oroszországtól, és köztársasággá alakul. – Örményország független köztársasággá válik.

1919: a Német Császárság helyét átveszi a Weimari Köztársaság (amely nevét annak alapján kapja, hogy a Berlinben állandósuló forrongások miatt a nemzetgyűlést Weimarban tartják). – A Magyar Köztársaság néhány hónapra Tanácsköztársasággá alakul. Ezt követően az országban megkezdődik a „király nélküli királyság” kormányzójáról elnevezett Horthy-korszak.

1920: a semlegességét megőrző Svájcban Genf lesz az előző évben létrehozott Népszövetség (Nemzetek Szövetsége) székhelye. – A trianoni békediktátum értelmében Magyarország elveszíti területének mintegy kétharmadát. – A Jordán folyó keleti partján fekvő térséget a Népszövetség Transzjordánia néven brit mandátumterületté nyilvánítja.

1921: A szovjet-lengyel háborút követően Nyugat-Beloruszlia és Nyugat-Ukrajna a Lengyel Köztársasághoz kerül. – Nagy-Britannia elveszíti Írország déli megyéit, amelyekből létrejön az Ír Szabadállam. – A Jordán folyó keleti partján megalakul a brit védnökség alatt álló Transzjordániai Emirátus. – A korábban brit felügyelet alatt álló Irak térségében alkotmányos királyság jön létre.

1922: Szovjet-Oroszország három más (ukrán, fehér orosz és kaukázusontúli) tanácsköztársasággal együtt létrehozza a Szovjetuniót. – Itáliában a diktatori hatalommal rendelkező Mussolini lesz a miniszterelnök. – A török parlament kimondja az Oszmán Birodalom megszűnését. – A Népszövetség Nagy Britanniára bízta a Jordán folyó nyugati partján lévő palesztinai térség (a mai Izrael területének) átmeneti igazgatását. – Az oroszok által megszállt Grúziát a kaukázusontúli köztársaságokhoz csatolják.

1923: az Oszmán Birodalom helyébe lép a Török Köztársaság. – Az I. világháború kitörésének évében brit védnökség alá kerülő Egyiptom alkotmányos monarchiává válik.

1925: Damaszkusz fővárossal létrejön az egységes Szíria.

1926: Nagy Britannia Egyesült Királysága létrehívja a Brit Nemzetközösséget. – Portugáliában a köztársaságot katonai diktatúra váltja fel. – A franciák létrehozzák a Libanoni Köztársaságot. – Albánia államformája királyság lesz.

1929: Mussolini diktatúrája alatt XI. Pius pápa kezdeményezésére megszületik a lateráni szerződés (a Vatikán önálló városállam, amelynek államfője a mindenkori pápa). – A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság a Jugoszláv Királyság nevet kapja.

1933: A Weimari Köztársaság elnöke arra kényszerül, hogy Hitlert tegye meg kancellárnak. Hitler létrehozza a Nemzetiszocialista Németországot (a Harmadik Birodalmat).

1938: az I. bécsi döntés (a német és olasz külügyminiszterek jóváhagyásával Magyarország visszakapja a Felvidék déli sávját és Kárpátalja délnyugati részét).

1939: Csehszlovákia területén Hitler nyomására létrejön a Cseh- Morva Protektorátus és az I. Szlovák Köztársaság.

1939-1945: a II. világháború, amelyben a világ újrafelosztására törekvő tengelyhatalmak (Németország, Olaszország, Japán stb.) harcolnak a szövetségesek (Lengyelország, Franciaország, Nagy-Britannia Egyesült Királysága, a Szovjetunió, az USA stb.) ellen. 1940: a Szovjetunió tagköztársaságává teszi Litvániát, Lettországot és Észtországot. – A II. bécsi döntés értelmében Magyarország visszakapja Észak-Erdélyt. – 1941: Magyarország a tengelyhatalmak oldalán belép a háborúba. – Hitler létrehozza a független horvát bábállamot. – 1944: Finnország fegyverszünetet köt a szovjetekkel, és így elkerüli a megszállást. – Izland elszakad Dániától, és Izlandi Köztársasággá alakul.

1945: A potsdami csúcskonferencián a szövetségesek Németországot és Berlint négy megszállási övezetre osztják. – Megalakul az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ). – Létrejön a Tito-féle Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (később Népköztársaság). – A cseh és szlovák térségben létrejön a II. Csehszlovák Köztársaság. – Franciaországban megszületik a IV. Köztársaság.

1946: A magyar országgyűlés a királyságot megszüntetve kikiáltja a II. Köztársaságot. – Megszületik az Albán Népköztársaság. – A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság népköztársasággá válik, amelynek Horvátország és Bosznia-Hercegovina is tagja lesz. – A Transzjordániai Emirátus Transzjordánia Hasimita Királyság néven függetlenné válik. – Az Olasz Királyság köztársasággá alakul.

1948: A Benelux-államok vámuniós szerződése. – Egy korábbi ENSZ-határozat alapján a palesztinai Tel-Aviv városában kihirdetik Izrael Állam megalakulását. Ekkor a határozat ellen tiltakozó arab államok (Transzjordánia, Egyiptom, Libanon, Szíria és Irak) háborút indítanak Izrael ellen. A Transzjordániai Királyság elfoglalja Izraeltól a Jordántól nyugatra fekvő, és Cisjordánia néven ismert területeket (közéjük értve Kelet-Jeruzsálemet is).

1949: Washingtonban létrejön az Észak-atlanti Szövetség Szervezete (NATO). – Németország két részre szakad (NDK; NSZK). – Az Ír Szabadállam Ír Köztársasággá alakul. – A Magyar Köztársaság a Magyar Népköztársaság nevet kapja: megkezdődik a Rákosi-féle kommunista diktatúra korszaka.

1953: az Egyiptomi Királyság köztársasággá lesz.

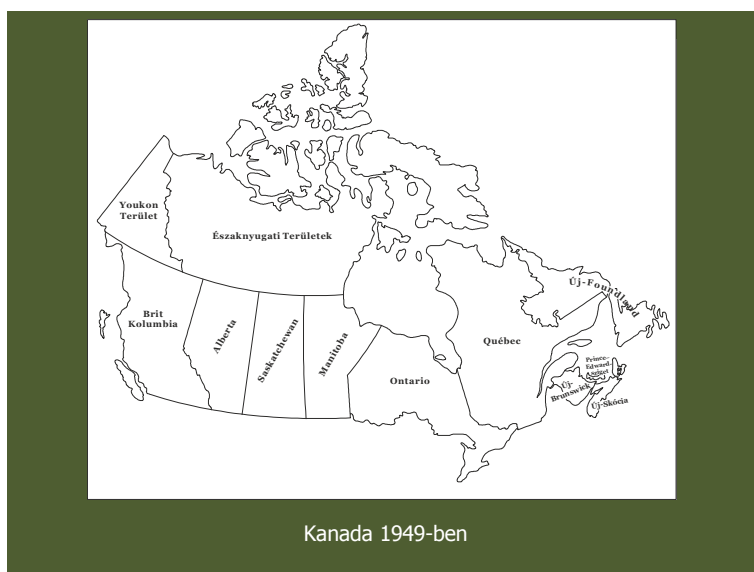
1955: a NATO ellenpólusaként megszületik a katonapolitikai jellegű Varsói Szerződés.

1956: Egyiptomban a Szezi-csatorna államosítása miatt válság alakul ki. Magyarországon a forradalom és szabadságharc leverése után megkezdődik a Kádár-korszak, amelynek folyamán az ország a szovjet-rendszer „legvidámabb barakkjává” alakul.

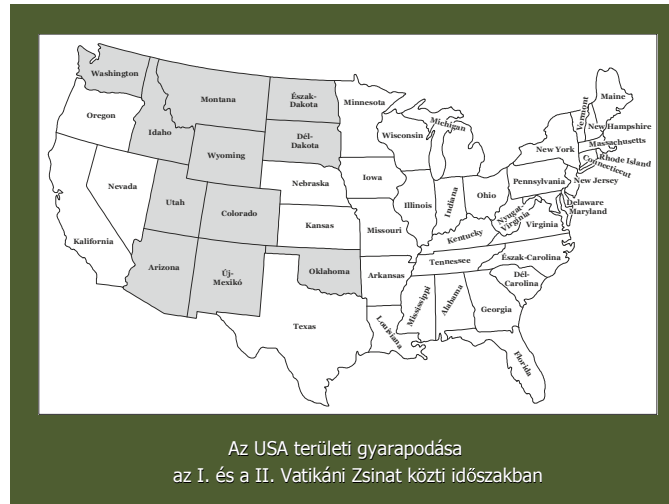

❖ Az Európán kívüli világban ❖

A Kanada Domínium 1870-től kezdődően új tartományokkal, területekkel bővül, amelyekben terjed a kereszténység.

Az Amerikai Egyesült Államokhoz a 19. század végétől újabb államok csatlakoznak, amelyek a protestáns, a katolikus és az orthodox kereszténység terjedésének színtereivé válnak.

A Közép-Amerika térségében lévő államok 19-20. századi történelmét az USA által gerjesztett politikai és gazdasági feszültségek, polgárháborúk és katonai puccsok jellemzik. A kereszténység azonban kisebb-nagyobb mértékben még ebben a zűrzavaros világban is képes hatást gyakorolni az emberekre.

A dél-amerikai földrészen lévő országok mai arculata a 19. század végén és a 20. század első felében rajzolódik ki. Ezek az országok azért válhatnak az egyház terjedésének színtereivé, mert a kereszténység már a korábbi spanyol és portugál gyarmatosítás időszakában meggyökeresedett a kontinensen.

A „Tülekedés Afrikáért” néven ismert folyamatban (1881-1914) az európai országok egymás között felosztják (Berlini Konferencia, 1885), elfoglalják és gyarmatosítják az afrikai kontinens szinte egész területét.

A földrész északi részén lévő államok a 19. században olasz, francia, illetve spanyol gyarmatok, és csak a 20. század közepén nyerik el teljes vagy viszonylagos függetlenségüket. – A Nyugat-Afrika területén lévő államok (a gyarmatosítást elkerülő Elefántcsontpart kivételével) a 19. század végén francia, brit, portugál vagy német fennhatóság alatt állnak. Szabadságukat vagy korlátozott függetlenségüket a 20. század közepén nyerik el. – Közép-Afrika államalakulatai francia, német, brit, illetve belga gyarmatokként csak a 20. század közepén válnak önálló államokká. – Dél-Afrika országai portugál, német, brit vagy francia fennhatóság alatt álltak, és a 20. század közepén szabadultak fel a gyarmati sorból. – A kelet-afrikai térség államai a 20. század közepén szabadultak ki a brit, német, belga, olasz vagy francia gyarmati függőségből.

Dél- és Délkelet-Ázsia térségében új államalakulatok születnek:

A brit és orosz gyarmatként fennálló Perzsia 1921-ben perzsa irányítás alá kerül, s 1935-ben kapja az Irán nevet. – A brit és orosz fennhatóság alatt lévő Afganisztán 1919-ben lesz függetlenné. – A Brit-Indiához tartozó Nyugat-Pakisztán 1947-ben válik önállóvá, s 1956-ban iszlám köztársasággá alakul. – A brit korona fennhatósága alá tartozó India területén 1947-ben jön létre az Indiai Unió, valamint Nyugat- és Kelet-Pakisztán); az ország 1950-ben lesz független szövetségi köztársasággá.

– Nepál függetlenségét a britek 1923-ban ismerik el. – A Bhutáni Királyság önállóságát a brit kormányzat 1907-ben hagyja jóvá. – A brit gyarmatosítók uralta Ceylon 1948-ban válik függetlenné.

Hátsó-Indiában a brit gyarmati uralom alól fokozatosan kikerülő és a Japán szövetségét kereső Burma 1948-ban nyeri el függetlenségét. – A gyarmatosítást elkerülő Sziám 1949-ben kapja a Thaiföld nevet. – A Francia Indokínához tartozó Laoszi Királyság 1954-ben válik teljesen függetlenné. – A Francia Indokína részeként fennálló Kambodzsai Királyság 1954-ben szabadul fel véglegesen a francia uralom alól. – A Francia Indokínához tartozó Vietnam területét 1941-ben japánok szállják meg. 1945-ben a kommunisták kikiáltják az ország függetlenségét. Az első indokínai háború folyamán (1945-1954) a franciák megpróbálják helyreállítani korábbi uralmukat. A Genfi Konferencián elismerik Vietnam függetlenségét, de az országot kettéosztják: északon Hanoi fővárossal létrejön a Vietnami Demokratikus Köztársaság, délen Saigon fővárossal Vietnam Állama. A két ország rész közti politikai feszültségek a második indokínai háború kitöréséhez (1955) vezetnek. 1964-ben a délieket támogató USA megkezdte az északi ország rész bombázását. – A Malakkai Szultánátus területén a 19. század végén létrejön a brit felügyelet alatt álló Maláj Szövetségi Államok. A kommunista megmozdulásokra adott válaszul 1948-ban alakul meg a brit védnökség alatt maradó Maláj Államszövetség, amely 1957-ben nyeri el önállóságát. 1963-ban a Szingapúr és Borneó északi részének területeivel bővülő ország felveszi a Malajzai Államszövetség nevet.

A tengeri részén található Indonéz Szigetvilág (1800-tól: Holland Kelet-India) a függetlenségi mozgalmak eredményeként 1945-ben Jakarta fővárossal független Indonéz Köztársasággá alakul. Nyugat- Pápua, azaz Új-Guinea nyugati része számára azonban a holland gyarmatosítók csak 1965-ben teszik lehetővé az Indonéziához való csatlakozást. – A spanyol uralom alatt álló Fülöp-szigeteken 1899-ben kiáltják ki az első független köztársaságot, de a térséget hamarosan amerikaiak szállják meg. Az USA csak 1946-ban ismeri el a Fülöp-szigeteki Köztársaság függetlenségét.

Dél- és Délkelet Ázsia a 20. század közepén

Belső- és Kelet-Ázsiában a Kínai Császárság 1912-ben köztársasággá lesz, amely 1949-ben két részre szakad: a kommunista vezetésű Kínai Népköztársaságra és a Tajvan szigetére szorított Kínai Köztársaságra. – A kínai fennhatóság alatt álló Tibetben a Kínai Császárság bukása után a dalai láma kimondja az állam függetlenségét, de 1950-ben a Kommunista Kína újra megszállja az országot. – A kínai birtokban lévő Tajvan szigete a 19. század végén Japánhoz kerül, de 1945-től újra Kínához tartozik. – A kínai ellenőrzés alatt álló Mongólia kánja 1911-ben kinyilvánítja országának (a Kínához viszonyított Külső-Mongóliának) függetlenségét, Belső-Mongólia ellenben

továbbra is Kína területéhez tartozik. A Szovjetunóval szoros kapcsolatban álló Mongol Népköztársaság a kán halálakor, 1924-ben jön létre. – A kínai fennhatóság alatt álló Korea a 20. század elejétől fokozatosan Japán uralom alá kerül. A II. világháború után a szövetséges hatalmak megszállási övezetekre osztják az országot. 1948-ban Korea két részre szakad: északon megszületik a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, délen pedig a Koreai Köztársaság. – Japán az I. világháború folyamán politikai nagyhatalommá alakul. A II. világháború folyamán hadüzenet nélkül megtámadja az USA-t, de 1945-ben feltétel nélkül megadja magát. Az ország a szövetséges haderők kivonulása után, 1952-ben válik függetlenné.

A brit telepesek által uralt Ausztráliában 1901-ben kiáltják ki az Ausztrál Államszövetséget. Néhány évvel később az államszövetség a britektől gyakorlatilag független domíniummá válik. – A Polinéziát, Melanéziát és Mikronéziát magában foglaló Óceánia országainak államjogi helyzete a 19. század vége és a 20. század közepe közti időszakban tisztázódik.

2) Az egyházi hierarchia az 1869/70-től 1962/65-ig terjedő időszakban

A nyugati egyházban a két vatikáni zsinat közötti időszakban a hierarchia hármas (püspök, pap, diakónus) fokozatában nem történik lényeges módosulás. Róma ragaszkodik az I. Vatikáni Zsinaton megfogalmazott döntéshez is, amelynek értelmében az örök város püspökének nem csupán tiszteletbeli elsőbbsége van a többi püspök között, hanem ő birtokolja a legmagasabb, rendes és közvetlen egyházkormányzati hatalmat az egész egyházban. – Ugyanebben az időszakban egyre nagyobb szerepet kapnak a világiakból álló egyesületek és szervezetek, amelyeknek feladata a hierarchia apostoli munkájának támogatása. E világi társulások közül az egyik legjelentősebb a Katolikus Akció (lat. *Actio Catholica*). E szervezetnek, amelynek létrehozását már X. Pius pápa is szorgalmazza (1905), XI. Pius pápa 1922-ben ad egyházi jogi kereteket.

Magyarországon 1908-ban alakult meg az Országos Katolikus Szövetség. Ennek a szerepét, helyiségeit és apparátusát vette át 1932-ben az Actio Catholica.

A keleti egyházban is megmarad a hármas fokozatú hierarchia. A hierarchikus berendezkedést illetően Szovjet-Oroszországban történik a legnagyobb változás, ahol 1918-ban visszaállítják a Nagy Péter cár által megszüntetett Moszkvai Patriarchátus intézményét. A konstantinápolyi ökumenikus pátriárka veszt tekintélyéből: a Török Köztársaságban a hatóságok 1924-ben megtiltják a pátriárkának az ökumenikus cím használatát. Nemzetközi viszonylatban azonban a pátriárka tekintélye nem csorbul: a világ orthodox közösségei továbbra is tiszteletbeli főpapjuknak tartják a pátriárkát.

A hierarchia maradványait megőrző protestáns világban elsősorban ott történik változás, ahol történelmi és gyakorlati okokból módosítják az egyházszerkezetet. Magyarországon a reformátusok a presbiter-zsinati vezetői rendszert a 19. sz. végén általános érvényűvé teszik, s a 20. század elején a magyar protestánsoknál is megjelenik a diakonissza intézmény.

A magyarországi reformátusok az 1881-es Debreceni Zsinaton tették a presbiter-zsinati rendszert általános érvényűvé. Ennek értelmében a gyülekezeti szintű presbitériumok élén lelképásztor és a világi gondnok áll, a megyei közgyűlést az esperes és a világi gondnok vezeti, az egyházkerületek élén pedig püspök és a világi főgondnok áll. A legfőbb igazgatási, kormányzati és törvénykező szerv a zsinat, amelyet meghatározott időre választanak, és amelynek élén ugyancsak lelkészi (püspöki) és a világi elnök áll.

A Magyar Filadelfia (testvéri szeretet) Diakonissza Szövetség 1903-ban alakult meg Budapesten. A szövetség a kaiserwerthi evangélikus diakonissza intézményt (1837) tekintette mintának. A katolikus szerzetesrendhez hasonló társulat tagjai elsősorban kórházi, árvaházi és nevelői munkát végeztek. 1909-ben vásárolták meg a németajkú református egyházközségtől a budapesti Bethesda Kórházat. Első különálló diakonissza anyaházuk 1914-ben létesült. Az evangélikus Főbé Diakonissza Egyesület 1924-ben kezdte meg működését.

Megjegyzés: A cölibátust illetően a nyugati egyház megőrzi korábbi gyakorlatát: diakónussá, pappá és püspökké csak nőtlen emberek szentelhetők. Rendkívüli esetben a már nős férfiak csak akkor részesülhetnek papszentelésben, ha házastársuk ehhez hozzájárul, s kolostorba vonul. 1950-ben XII. Pius pápa enyhít ezen a szigorú törvényen, amikor néhány katolikussá lett lutheránus lelképásztor számára különleges felmentést ad a nőtlenségi fogadalom alól. A diakonátus esetében a nyugati egyházban a II. Vatikáni Zsinat hoz változást, amennyiben lehetővé teszi az állandó diakonátus intézményének helyreállítását. Ez azt jelenti, hogy a római pápa hozzájárulásával diakónussá lehet szentelni arra alkalmas házas embereket, akik csak nős diakónusként akarnak szolgálni, s nem szándékoznak pappá lenni. A szentelés azonban azzal a kötelezettséggel jár, hogy feleségük esetleges halála után már nem köthetnek újabb házasságot. – A keleti egyház változatlan gyakorlata szerint a cölibátus kötelezettsége csak a szerzetesekre és a püspökjelöltekre vonatkozik, a nős papságra készülőknek pedig a szentelés előtt kell házasságot kötniük. – A protestáns egyházakban továbbra sem kötelező a lelkészi nőtlenség (igaz ugyan, hogy Róma álláspontja szerint ezekben az egyházakban nincs érvényes szentségi papság sem).

3) *Az egyház területi és szervezeti tagolódása 1869/70 és 1962/65 között*

❖ *Európában és a Közel-Keleten* ❖

Az európai és a közel-keleti területeken a nyugati egyház – leszámítva a Csehszlovák Nemzeti Egyház 1920-as elszakadását – a római pápa egyházfőiségét elfogadó egyesült egyházakkal bővül.

A 20. század elején, 1911-ben jött létre az oszmán fennhatóság alatt lévő Isztambulban a Görögkatolikus Apostoli Exarchátus (amelynek székhelye később Athénbe került). Magyarországon 1912-ben született meg a Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye (amelynek székhelye két évvel később Nyíregyházára került). Görögországban a pápa 1923-ban hozta létre az Athéni Görögkatolikus Exarchátust. Jordániában 1932-ben alapította meg a Görögkatolikus Érseksége. Ugyanebben az évben állított fel a törökországi egyesültek számára egy újabb görögkatolikus apostoli exarchátust.

A keleti egyház néhány új patriarchátus létrejöttével válik színesebbé. – A keleti és a nyugati egyház egymáshoz való közeledésének jele, hogy 1965-ben kelet és nyugat egyidejűleg visszavonja az 1054-es kölcsönös kiközösítést.

Szovjet-Oroszországban 1918-ban állították vissza a Moszkvai Patriarchátus intézményét. Ugyanebben az évben jött létre a beogradi orthodox érsekség és a karlócai patriarchátus összevonásával a Beograd központú Szerb Patriarchátus. Bukarest orthodox érseksége 1925-ben emelkedett patriarchátusi rangra. Bulgáriában 1953-ban alakult meg a Szófia Patriarchátus. Etiópiában 1959-ben jött létre az Etióp Orthodox Tevahedo Patriarchátus (az etióp *tevahedo* = egyesült, eggyé lett kifejezés arra a miafizita felfogásra utal, amely szerint Krisztus egyetlen természete isteni és emberi összetevők egyesülése, illetve eggyé levése).

A keleti és nyugati egyház egymáshoz közeledésének folyamatában történelmi jelentőségű esemény volt az a tény, hogy 1965-ben I. Athénagorasz, konstantinápolyi ökumenikus pátriárka és VI. Pál pápa egyidejűleg visszavonta az 1054-től kezdődő kölcsönös kiátkozásokat.

Az európai protestáns világban egyrészt folytatódik a szétforgácsolódás folyamata, másrészt éppen protestáns felekezetek részéről fogalmazódik meg keresztény egység iránti igény (Edinburgh, 1910), illetve indul meg az a mozgalom, amelyet a görög *oikoumené* (lakott föld, keresztény egységtörekvés stb.) szó alapján ökumenikus törekvéseknek nevezünk.

Nagy-Britanniában 1878-ban született meg az Üdvhadserg nevű vallási-jótekonysági szervezet, egy különleges egyház, amelynek megalapítása a brit metodista lelképásztor, W. Booth († 1912) nevéhez fűződik. Ez a minden protestáns felekezettől is független szabadegyház szervezeti szempontból az angol hadsereg fölépítését követi abból a megfontolásból kiindulva, hogy a szegények megsegítésén fáradozó és az evangéliumot hirdető tagjai hasonlítanak a katonákhoz, akik a „sátán erői” ellen harcolnak.

A 20. század elején, 1910-től kezdődően protestáns kezdeményezésre indult meg a keresztény egység megteremtésén fáradozó ökumenikus mozgalom. 1947-ben a svédországi Lundban létrejött a Lutheránus Világszövetség. 1948-ban Amszterdamban 147 protestáns felekezet létrehozta az Egyházak Világtanácsát. Az utóbbi szervezet céljáról és hitvallásáról az alapítók így írnak: a Világtanács „azoknak az egyházaknak a társulása, melyek az Írások szerint megvallják, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus Isten és Üdvözítő, és amelyek következőképp igyekeznek együtt megvalósítani közös hivatásukat az egy Isten, az Atya, a Fiú és a Szentlélek dicsőségére.” A Katolikus Egyház nem vált tagjává a Világtanácsnak, de fontosnak tartotta és figyelemmel kísérte a világméretűvé váló egységtörekvést. 1960-ban XXIII. János pápa létrehozta a Keresztény Egység Előmozdításának Titkárságát, amelynek feladata az volt, hogy párbeszédet folytasson az ortodoxokkal, a protestánsokkal és a zsidókkal.

❖ *Az Európában kívüli világban* ❖

Az 1867 után új tartományokkal és területekkel bővülő Kanadát a 19. sz. végén és a 20. sz. elején is vallási sokszínűség jellemzi: a protestáns, a katolikus és az orthodox közösségek az új államokban is meggyökereznek. Az új területek protestáns missziójában jelentős szerepet kap a

Kanadai Egyesült Egyház, amely protestáns felekezetek egyesülésével 1925-ben Torontóban jött létre.

Az Északnyugati Területeken 1876-ban alakult meg az anglikán episzkopális egyházmegye, majd 1901-ben a katolikus apostoli vikariátus. – Manitoba államban az anglikán, presbiteriánus, baptista gyülekezetek világában 1913-ban ukrán orthodox egyházszervezet is alakult, s 1915-ben létrejött a katolikus érsekség. – Brit Columbia térségében az anglikán episzkopális egyház és más protestáns felekezetek egyházi központjai mellett 1903-ban Vancouver-szigetén katolikus érsekség is létesült. – A Prince-Edward szigeten a brit protestáns egyházi központokon kívül már a 19. sz. elején létesült egy katolikus püspökség is. – A Yukon Területen a különféle protestáns felekezetekkel egy időben a katolikusok is sikereket értek el: az apostoli vikariátus 1944-ben jött létre. – Alberta területén 1890-ben jött létre kivándorló orosz orthodoxok számára egyházi központ, 1912-ben katolikus érsekség és püspökség alakult, 1956-ban pedig ukrán katolikus egyházmegye létesült. – Saskatchewan tartományban, ahol szinte minden keresztény felekezet elterjedt, 1910-ben katolikus püspökség alakult, majd 1956-ban egy ukrán katolikus egyházmegye is. – Új-Foundland és Labrador katolikus püspöksége 1904-ben érsekség rangjára emelkedett.

A tagállamaiban bővülő Amerikai Egyesült Államokban 1870 után is terjed a protestáns és a katolikus egyház.

Colorado területén 1873-ban alakult meg az amerikai episzkopális egyházmegye, s 1887-ben jött létre a katolikus püspökség. – Montanában a katolikus egyházmegyei központ 1884-ben született meg. – Észak-Dakotában 1889-ben jött létre az első katolikus egyházmegye. – Dél-Dakotában ugyancsak 1889-ben alakult meg az első katolikus püspökség. – Washington államban a korábbi alapítású katolikus püspökségek tanúságtevő munkáját az 1907-ben létrejött Seattle-i Püspökség folytatta. – Wyoming első püspöki székhelyét a Szentszék 1887-ben hozta létre. – Idaho 1868-ban apostoli vikariátust, 1893-ban pedig püspökséget kapott. – Utah államában, ahol a lakosok többsége az „Utolsó Napok Szentjeinek Egyházához” (a mormonokhoz) csatlakozott, a Szentszék 1891-ben hozta létre a katolikus püspökségét. – Új-Mexikóban a korábban alapított katolikus püspökség 1874-ben érsekség rangjára emelkedett. – Arizona területén a Szentszék 1868-ban apostoli vikariátust alapított, majd 1897-ben püspökséget hozott létre. – Alaszkában 1916-ban alakult apostoli vikariátus, majd 1951-ben egy katolikus püspökség.

Az Egyesült Államokba kivándorló orthodox közösségek elsősorban az 1870 előtt létrejött államokban hozzák létre püspökségeiket és vallási központjaikat.

Az Amerikai Örmény Egyház Keleti Egyházmegyéje 1898-ban jött létre a Massachusetts államban. Ugyanebben az államban jött létre 1919-ben az Amerikai Albán Orthodox Egyházmegye is. – A Konstantinápoly fennhatósága alá tartozó Amerikai Görög Orthodox Érsekség 1921-ben született meg New York városában. Az Oroszországon Kívüli Orosz Orthodox Egyház Tyihon, moszkvai pátriárka beleegyezésével 1922-ben jött létre New Yorkban. Ugyanebben a városban alakult meg 1924-ben az Antióchiai Orthodox Keresztény Érsekség. – Kaliforniában 1928-ban állították fel az Amerikai Örmény Egyház Nyugati Egyházmegyéjének központját. – Michigan államban 1935-ben kezdte meg tevékenységét az Amerikai Román Orthodox Püspökség. – A szír orthodoxok 1958-ban állították fel egy érsekséget New Jersey államban, s ugyanebben az államban jött létre 1960-ban a Szent Márk Kopt Orthodox Egyház is.

Az amerikai protestánsok között új egyházként, illetve mozgalomként jelennek meg a Názáretiek, a Jehova tanúi, a Pünkösdiel, a szövetségre lépő protestáns felekezetek (a Kongregacionalista Keresztény Egyházak csoportja, az Evangéliumi és Reformált Egyház, Krisztus Egyesült Egyháza, az Egyesült Presbiteriánus Egyház), valamint a Golgota Keresztény Gyülekezet.

A Názáretieket vagy az Apostoli Keresztény (Názáreti) Egyházat a metodistáktól elszakadó amerikai teológus, Ph. Bresee († 1915) alapította 1895-ben a kaliforniai Los Angelesben. Az evangéliumi alapokon álló gyülekezet alapvető célja az, hogy minden népet Krisztushoz hasonló tanítvánnyá tegyen. Tagjai csak a keresztséget és az úrvacsorát tekintik szentségnek, de végzik a többi katolikus szentségnek megfelelő áldásokat, szertartásokat is. Egyházkormányzati szempontból nem teljesen episzkopális, de nem is teljesen kongregacionalista, hanem képviseleti jellegű egyház: a világi és a felszentelt szolgákból álló képviselők egyenlő arányban és jogon vesznek részt a kerületi vagy egyetemes gyűléseken.

A Jehova tanúi (1931-ig: a Komoly Bibliakutatók Nemzetközi Szövetsége) az a gyülekezet, amelynek megalapítása Ch. Russell († 1916) pittsburghi posztókereskedő nevéhez fűződik. A mozgalom a közeli világvégét jósoló, majd az esemény elmaradása miatt „csalódó” adventista irányzattól fejlődött ki. Tanításuk 1874-től a Sion Őrtornya (később: Őrtorony) című folyóiratban fogalmazódott meg. A tanúk Krisztust úrnak és megmentőnek vallják ugyan, de nem fogadják el isteni mivoltát, s így elutasítják a Szentháromságra vonatkozó tanítást is. Nézetük szerint Krisztus (mint Jehova legkiválóbb teremtménye) szenvedésével és halálával visszaszerezte az emberiség számára az örök földi életet. Mivel félreértik a Jelenések könyvének számszimbolikáját (vö. Jel 7,4; 14,1) – amelyben a 144 ezer (12 □12 □1000) arra utal, hogy mindenki üdvözülni fog, aki Isten tervében választottként szerepel – azt állítják, hogy a földi Paradicsomban csak 144 ezer kiválasztott ember élvezheti a dicsőséget Krisztussal. A gonoszokat Jehova a harmagedóni (vö. Jel 16,16) csatában fogja legyőzni, de nem a pokolra küldi, hanem teljesen megsemmisíti őket. A tanúk életmódjának főbb jellemzői: fő feladatuknak az igehirdetést tartják; pártokkal, szakszervezetekkel nem működnek együtt; nem fognak fegyvert; nem tesznek esküt; az ApCsel 15,29 és ószövetségi helyek alapján minden formában tartózkodnak a vértől, s a vérátömlesztést akkor is elutasítják, ha az életet biztosítana maguknak vagy gyermekeiknek.

A protestáns eredetű Pünkösdi Mozgalom tagjai a közeli világvégét várják, és magukról azt állítják, hogy a Lélek kiáradása révén köztük ismét megjelentek az ősegyház karizmái (vö. 1 Kor 12, 1-10). 1886-ban Tennessee államban egy baptista prédikátor alapított egy ilyen közösséget. 1906-ban a kaliforniai Los Angelesben egy kis gyülekezet tagjai azt állították, hogy a bibliai pünkösdhöz hasonló eseményeket éltek át. A mozgalom hívei a Krisztus ezer éves földi uralmára utaló szentírási számszimbolikát – amelyben Krisztus ezer éves uralma a Krisztus föltámadásától a világ végéig terjedő időszak egészét jelenti (vö. Jel 20, 1-4) – félreértik. Azt tanítják, hogy az utolsó ítéletet közvetlenül megelőzi majd egy ezeréves ország, valamiféle földi Paradicsom, amelyben csak a mozgalom tagjai, a Lélekben megújult kiválasztottak fognak uralkodni Krisztussal, a sátánnak pedig nem lesz már semmilyen hatalma.

Az egymással szövetséget kötő evangélikus és református felekezetek közül a Kongregacionalista Keresztény Egyházak gyülekezete 1931-ben a washingtoni Seattle városában jött létre. Az Evangéliumi és Reformált Egyház 1934-ben Missouri Saint Louis nevű városában alakult meg kálvinista és lutheránus gyülekezetek egyesülésével. Krisztus Egyesült Egyháza az Ohio-beli Clevelandben 1957-ben létesült az Evangéliumi és Reformált Egyház, illetve a Kongregacionalista Keresztény Egyházak egyesülésével. Az USA Egyesült Presbiteriánus Egyháza 1958-ban született meg a pennsylvaniai Pittsburgh városában.

A Golgota Keresztény Gyülekezet 1965-ben Dél-Kalifornia területén jött létre. Ez a különféle protestáns felekezeteket egybefogó gyülekezeti közösség szervezeti szempontból episzkopális jellegű, s vasárnapi istentiszteletein erőteljesen „az egyedül a Szentírás” elvet hangsúlyozza. Célja az, hogy a Biblia egy-egy fejezetéhez szorosan kapcsolódó prédikációkkal felkészítse a híveket a mindennapi életben való keresztény helytállásra s a Krisztussal való személyes kapcsolat elmélyítésére.

Latin-Amerikában, a közép-amerikai részen a korábbi spanyol gyarmatosítás és misszió következményeként elsősorban a katolikus egyházi központok gyarapodnak, jóllehet egyes országokban időlegesen korlátozzák is a katolikus egyház tevékenységét. A történelmi múlttal rendelkező katolikus közösségek mellett a különféle protestáns felekezetek szervezetei is megjelennek.

Mexikóban 1917 és 1940 között az állam korlátozta a katolikusok szabad vallásgyakorlatát, és sokan vértanúk lettek az üldözések idején. – Kubában az alkotmány 1959-től csak papíron biztosította a vallásszabadságot, miközben a külföldi katolikus papokat és protestáns lelkészeket kiutasították az országból. – Jamaica, Haiti, a Dominikai Köztársaság, Puerto Rico, valamint Trinidad és Tobago területén elsősorban brit protestánsok terjesztették a hitet, de a katolikus közösségek is végezhetők munkájukat. – Az Észak- és Dél-Amerikát összekötő földhídon lévő Guatemala, Honduras, Salvador, Nicaragua, Costa Rica és Panama államaiban a 20. század első felében a katolikusoké volt a vezető szerep a hithirdetésben, de különféle protestáns felekezetek is terjesztették a kereszténységet.

Latin-Amerika dél-amerikai térségében, az egykori hagyományosan katolikus spanyol és portugál alkirályságok területén főként a katolikus egyházszervezet erősödik tovább, de az orthodox és különféle protestáns felekezeteknek is lehetőségük nyílik a kereszténység terjesztésére.

A földrész északi részén lévő Kolumbia, Ecuador és Venezuela országaiban a 20. század első felében elsősorban a katolikus egyházszervezet erősödött meg, jóllehet kisebb protestáns közösségek is részt vettek a keresztény igehirdetés munkájában. Guyana brit és Suriname holland gyarmatán az anglikán és más protestáns felekezetek voltak többségben, s csupán Francia Guyana területén élvezett elsőbbséget a katolikusok közössége. – A kontinens nyugati részén fekvő Peru és Chile államaiban a 19. század végi korlátozások megszűnése után a katolicizmus, a különféle protestáns felekezetek és az orthodoxia új lehetőségeket kapott a keresztény hit terjesztésére. – A dél-amerikai földrész keleti és középső részének országaiban egymástól eltérő módon alakult a keresztény felekezetek sorsa. Brazíliában, ahol az alkotmány már a 19. század végén elválasztotta az egyházat az államtól, elsősorban a katolikus vallás terjedt el, de sikerrel tevékenykedtek az orthodox és protestáns felekezetek is. Argentínában, ahol a 19. század végén liberális körök igyekeztek kiszorítani a katolikusokat a közéletből, a 20. század első felében megváltozott a helyzet, s fellélegeztek a katolikus közösségek. 1945 és 1955 között a kormányzat újra megkísérelte szétverni a katolikus szervezeteket, ám próbálkozása nem járt sikerrel. Uruguayban liberális hatásra a 20. század elején tiltották ki a hitoktatást az iskolákból, s választották szét az egyházat és az államot. A század közepére azonban a keresztény felekezetek nagyobb szabadságot kaptak. Paraguay területén a 19. század végén a katolicizmust államvallássá tették, de más keresztény felekezetek is szabadon tevékenykedhettek. – Bolíviában az alkotmány a 20. század elején vallásszabadságot biztosított.

A „Tülekedés Afrikáért” (1881-1914) néven ismert folyamatban felosztott és gyarmatosított afrikai kontinensen az egyes gyarmatosított országokban a protestáns és a katolikus hittérítés túlsúlya annak függvényében alakul, hogy a gyarmatosító hatalom protestáns vagy katolikus jellegű állam-e. Szórványosan azonban az Alexandriából kiinduló orthodox misszió is sikereket ér el.

Az észak-afrikai államokhoz tartozó Líbiában a Szentszék 1913-ban hozott létre egy apostoli vikariátust. – Tunéziában a 19. század végén helyreállhatott az arabok által elpusztított Karthágó érseksége. – Algériában a 19. század végén Algír érseke korlátozott mértékben ugyan, de lehetőséget kapott muszlimok térítésére is. Algéria függetlenségének kinyilvánítása (1962) után az európai keresztények többsége elhagyta a köztársaságot. – Marokkóban a 20. század elején apostoli vikariátus alakult. 1912-ben azonban az iszlám államvallás lett, és betiltották a muszlimok felé irányuló hittérítést. – Nyugat-Szahara területén csak a 20. század közepén jöhetett létre egy apostoli prefektúra.

A Nyugat-Afrika területén lévő országokban a katolikus, a protestáns és az orthodox misszió révén a keresztény hittérítés fokozatosan sikereket ért el. – Mauritániában a 20. század közepén jött létre egy katolikus püspökség. – Szenegálban a 20. század elején gyarapodott a protestáns és a katolikus közösségek száma. – Gambiában a 20. század közepén apostoli prefektúra jött létre, amelyet a Szentszék 1957-ben egyházmegyévé alakított. – A portugálok uralta Bissau-Guinea apostoli prefektúrája 1955-ben jött létre. – A Guineai Köztársaság területén elsősorban az anglikán felekezet terjedt el, de 1949-ben katolikus apostoli prefektúrát is kapott az ország. – Sierra Leónében a 20. század közepén létesült katolikus püspökség. – Libériában, az USA-ban fölszabadított és visszatelepített rabszolgák közösségeiben elsősorban az anglikán és más protestáns felekezetek terjesztették a kereszténységet. Az ország katolikus részről 1934-ben kapott apostoli vikariátust. – Mali területén a 20. század elején született egy apostoli prefektúra, amelyet később vikariátussá alakítottak. – Elefántcsontparton 1911-ben létesítettek apostoli vikariátust egy korábbi prefektúrából. – Felső-Volta (Burkina Faso) apostoli vikariátusa 1921-ben alakult, és a század közepén érsekség rangjára emelkedett. – Ghána apostoli prefektúráját a Szentszék 1943-ban alapította. – Togo területén az 1955-ben jött létre katolikus érsekség. – Dahomey (Benin) apostoli prefektúrája a 19. század végén jött létre, s 1955-ben érsekség is alakult az országban. – Niger területén 1942-ben létesült apostoli prefektúra, majd 1961-ben egy püspökség. – Nigériában az anglikán hiterjesztés mellett a katolikusok is eredményesen hirdették Krisztus örömhírét.

Közép-Afrika államaiban a francia, német, brit, illetve belga gyarmati időszakban terjedt el a kereszténység protestáns, katolikus és orthodox formája. – Kamerun területén kezdetben protestánsok végeztek hittérítést, de 1950-ben katolikus püspökség is alakult az országban. – Spanyol-Guinea (1963-tól: Egyenlítői-Guinea) államában először a 20. század elején jött létre egy apostoli vikariátus. – Gabonban, ahol elsősorban anglikánok és német evangélikusok terjesztették a kereszténységet, katolikus részről 1947-ben alakult apostoli vikariátus, amely később püspökség rangjára emelkedett. –

A Kongó-Brazzaville Köztársaság területén az apostoli vikariátus 1922-ben alakult meg. – A Kongó-Léopoldville Köztársaságban az apostoli vikariátus 1955-ben érsekség rangjára emelkedett. – A Közép-afrikai Köztársaságban 1955-ben jött létre a katolikus érsekség. – Csád államának katolikus püspöksége ugyanebben az évben született meg.

Dél-Afrika államaiban a portugál, a német, a brit, illetve a francia gyarmati időszakban erősödött meg a kereszténység katolikus, protestáns és orthodox változata. – Portugál Nyugat-Afrikában 1940-ben Luanda püspöksége érsekséggé alakult. – Délnyugat-Afrika területén német evangélikusok kezdték a hitterjesztést. A térség apostoli vikariátusát 1926-ban hozta létre a Szentszék. – Dél-Afrikában a holland református, az anglikán és az orthodox misszió mellett sikeres volt a katolikus hitterjesztés is: Pretoria apostoli vikariátusa 1948-ban jött létre. – Bászutóföldön különféle protestáns felekezetek mellett a katolikus közösségek is elterjedtek: a terület apostoli prefektúrája 1909-ben emelkedett vikariátusi rangra. – Szváziföldön a Szentszék a 20. század elején apostoli prefektúrát létesített, amelyből a század közepén kialakult egy püspökség. – Becsuánaföld térítését londoni protestánsok kezdték meg, de 1959-ben apostoli prefektúra is alakult a térségben. – Dél-Rhodesia (Zimbabwe) területén elsősorban az anglikánok végeztek hittérítést, de a 20. század elején a Zambézi folyó mentén katolikus részről is létrejött egy apostoli prefektúra, amely 1955-ben érsekséggé lett. – Zambiában főként protestáns felekezetek terjedtek el, de 1936-ban apostoli prefektúra is létesült az országban. – Nyaszaföld (Malawi) apostoli prefektúrája, majd vikariátusa a 19. század végén jött létre, s a 20. század közepén alakult meg az állam katolikus püspöksége. – Mozambikban a 19. század végén anglikán egyházmegye létesült, de 1940-től római katolikus egyházmegyék is szerveződtek az országban. – Madagaszkár szigetén a 19. század végére a protestantizmus lett az államvallás, de 1913-ban megújult az apostoli vikariátus is a sziget fővárosában.

A brit, német, belga, olasz vagy francia fennhatóság alatt álló kelet-afrikai térség államaiban a 19. század közepén kezdődött vagy folytatódott a korábban megszakadt keresztény misszió. – Tanzániában a 19. század végén erőteljes volt az anglikán és a lutheránus hithirdetés. A 20. század közepén azonban katolikus érsekség és több püspökség is alakult az országban. – Burundi területén a 20. század első felében jöttek létre az első protestáns közösségek, s a század közepén alakult három katolikus püspökség. – Ruandában hasonló volt a helyzet: az országban 1959-ben létesült katolikus érsekség. – Uganda területén 1939-től kezdődően több katolikus egyházmegye is létesült. – Kenyában a katolikus érsekség 1953-ban jött létre. – Szomáliában itáliai szerzetesek, anglikánok és kopt keresztények végezték a tanúságtevés feladatát. – Francia Szomaliföldön az apostoli prefektúra 1914-ben alakult meg. – Etiópiában 1930-ban jött létre egy etióp szertartású keleti katolikus egyházi közösség. Az alexandriai (miafizita) kopt pátriárka alá tartozó orthodoxok 1959-ben önállóságot kaptak, s létrejött az Etióp Orthodox Tevahedo Patriarchátus. Ugyancsak 1959-ben alakult meg az Etióp Evangéliumi Egyház. – Eritrea katolikus közösségei az etióp keleti egyházhoz, majd 1951-től a főváros (Aszmara) apostoli exarchátusához tartoztak. Az alexandriai kopt pátriárka fennhatósága alatt élő orthodoxok 1959-től az Etióp Orthodox Patriarchátus fennhatósága alá kerültek. – Szudánban 1913-ban apostoli prefektúra és vikariátus is létesült. Az ország déli részén az anglikán episzkopális egyház hozott létre egyházmegyét, a Szentszék pedig két katolikus apostoli vikariátust is alapított.

Dél- és Délkelet-Ázsia térségében a 19. század végétől – bár országonként különböző mértékben – fokozatosan erősödik a protestáns és a katolikus hithirdetés. – A tengeri részen található Indonéz Köztársaságban (1945-től) a protestáns felekezetek kerülnek túlsúlyba, de az alkotmány hat vallás számára is biztosítja a szabadságot. A Fülöp-szigetek lakosságának többsége a 19. század végére már katolikussá lesz.

A perzsiai Urmia városában a 19. század végén keleti szír (kald) katolikus érsekség létesült. Ispahán latin szertartású püspöksége 1910-ben érsekség rangjára emelkedett. – Afganisztánban a 20. század elején az egyetlen államilag elismert keresztény felekezet az ország függetlenségét elismerő itáliai római katolikus közösség volt. – Pakisztánban a 19. század végén két katolikus püspökség és egy anglikán egyházmegye létesült. – Indiában a 19. század végén latin szertartású püspökségek és érsekségek alakultak. A 20. század elején a délnyugat-indiai Kerala állam fővárosa kapott érsekséget. A főváros, Új-Delhi érsekségét 1959-ben hozta létre a Szentszék. – A nyugati hittérítők elől mereven elzárkózó Nepálban és Bhutánban a keresztények csak a 20. század közepétől kaptak lehetőséget a szociális és az egészségügyi munkába való bekapcsolódásra. – Ceylon szigetén 1886-ban létesült katolikus érsekség. – A hátsó-indiai Burma területén a 19. század végén anglikán egyházmegye, a 20. század közepén pedig

katolikus érsekség alakult. – Sziámban elsősorban a protestáns kereszténység terjedt el, de a 20. század közepén katolikus érsekség is létesülhetett. – Laoszban katolikus részről csak a 20. század közepén jöhetett létre apostoli vikariátus. – Kambodzsában a Szentszék már a 19. században alapíthatott apostoli vikariátust, s a következő század elején különféle protestáns felekezetek is lehetőséget kaptak a missziós munkára. – Vietnamban elsősorban a kereszténység katolikus változata terjedt el. A 20. század első felében az ország északi részének apostoli vikariátusát Hanoiról nevezték el, a déli részen levő vikariátusokat pedig Hue, illetve Saigon városairól. Az ország kettéosztása (1954) után 1960-ban északon létrejöhetett Hanoi érseksége, miközben a déli Hue és Saigon vikariátusai is érsekség rangjára emelkedtek. – A Maláj-félsziget déli részén lévő Malakka területén a 19. század végén anglikán egyházmegye és katolikus püspökség is alakult. A Maláj Államszövetségben 1955-ben született meg Malakka-Szingapúr Érseksége és Kuala Lumpur püspöksége. A Malajziai Államszövetséghez 1963-ban csatlakozó Észak-Borneón már a csatlakozás előtt is működött apostoli vikariátus.

A Délkelet-Ázsia tengeri részén található Indonéz Szigetvilág (Új-Guinea nyugati részének kivételével egész Holland Kelet-India) 1945-ben alakult független Indonéz Köztársasággá. A keresztények között a holland uralom miatt a protestánsok többségbe kerültek a katolikusokkal szemben. A 1945-ös indonéz alkotmány hat vallás szabadságát biztosította. Ezek: az iszlám, a protestantizmus, a katolicizmus, a hinduizmus, a buddhizmus és a konfucianizmus.

A Fülöp-szigetek lakóinak túlnyomó többsége a 19. század végére katolikussá lett. A katolikus papság zöme spanyol volt. A spanyol uralom befejeződése (1901) után a külföldi hittérítőket kiutasították a szigetekről. Az amerikai uralom kezdetén protestáns misszionáriusok érkeztek a térségbe. 1902-ben az amerikaiak létrehoztak a területen egy epizkopális anglikán egyházmegyét. A 20. század elejétől az újonnan alapított katolikus szemináriumokban fölnevelődhetett a bennszülött papság. Közben új érsekségek és püspökségek is születtek. A Fülöp-szigeteki Köztársaságban (1946-tól) a Szentszék újabb püspökségeket és érsekségeket alapíthatott.

Belső- és Kelet-Ázsiában 1870 után is folytatódik a keresztény egyházszervezetek kiépítése. – Kínában a Népköztársaság létrejötte (1949) után a kommunista kormányzat erőteljesen korlátozza a keresztény felekezetek hittérítő munkáját. – A kereszténység elől mereven elzárkózó Mongóliában 1922-ben létesülhet katolikus missziós központ, de a Népköztársaság (1924) kommunista vezetősége a vallások felszámolására törekszik. – Koreában a 19. század végére vallásszabadságot hirdetnek. Az északi és a déli rész szétválasztása (1948) után pedig mindkét ország részben létesülhet katolikus püspökség. – Japánban a 19. század végén felélénkült az orthodox, az anglikán és a katolikus hithirdetés: katolikus részről püspökségek, érsekségek jöhetnek létre, s 1941-ben több protestáns felekezet összevonásával megszületik Krisztus Egyesült Japán Egyháza.

A Kínai Császárságában, illetve az ezt 1911-ben felváltó Kínai Köztársaság területén a 19. század végétől új, de az ország méreteihez viszonyítva csekély számú lehetőséget kapott keresztény hithirdetés. Pekingben 1924-ben jött létre katolikus püspökség. A II. világháború után, 1946-ban alakult meg Peking és Nanking érseksége. Hongkong katolikus egyházmegyéje 1946-ban jött létre. A Kínai Népköztársaságban (1949-től) a kommunista kormányzat a keresztény felekezeteket a gyarmatosító nyugati kapitalizmus előretolt bástyáinak tekintette, s tevékenységüket erőteljesen korlátozta. 1950-ben a külföldi hittérítőket kiutasították az országból, és a kínai katolikusokat felszólították, hogy csatlakozzanak a Rómától független reformegyházhoz. – Tibet területén a keresztény hithirdetés nem vezetett eredményre. – Tajvanon a katolikusok és a presbiteriánus protestánsok csekély eredményeit a japán megszállás szinte teljesen felszámolta. 1949-től a Kommunista Kínából kiutasított hittérítők érkeztek a szigetre. Katolikus részről 1952-ben jött létre Tajpej főváros érseksége. – Mongólia még a 20. század elején is mereven elzárkózott a keresztény hittérítők elől. Csak 1922-ben változott némileg a helyzet, amikor Ulánbátorban katolikus missziós központ alakulhatott. A Mongol Népköztársaságban (1924-től) azonban a hittérítők munkáját a minden vallást felszámolni törekvő kommunisták szinte teljesen lehetetlenné tették. – Koreában az uralkodó a 19. század végén nemzetközi nyomásra általános vallásszabadságot hirdetett. A japán megszállás (1905-től) nehezítette ugyan a hittérítők életét, de az országban megerősödtek a keresztény felekezetek egyházszervezetei. Katolikus részről Észak- és Dél-Korea szétválasztása (1948) után az északi Phenjan 1950-ben apostoli vikariátust kapott, amely 1962-ben püspökséggé alakult. A déli országrészben 1962-ben jött létre a Szöuli Érsekség. – Japánban a kormányzat a 19. század

második felében visszavonta a kereszténység terjesztését tilalmazó korábbi rendeletet. A század végén felélénkült az orthodox, az anglikán és a katolikus hithirdetés. 1891-ben jött létre Tokió érseksége és Nagaszaki püspöksége. Állami kezdeményezésre 1941-ben több protestáns felekezet összehívásával létrejött Krisztus Egyesült Japán Egyháza. Hirosima 1959-ben lett püspökséggé, Nagaszaki pedig érsekséggé.

Ausztrália brit telepein, majd az Ausztrál Államszövetségben (1901-től) a brit hatalom jelenléte miatt elsősorban a protestantizmus és ezen belül az anglikán vallás terjedt el. Ez azonban nem válik leküzdhetetlen akadályává a katolikus és az orthodox hithirdetésnek. A 19. századi anglikán püspökségek mellett katolikus egyházmegyék és orthodox közösségek is alakulnak, és ez a párhuzamos hithirdetés folytatódik a 20. század első felében is.

Ausztráliában a 19. században az anglikán keresztény felekezet volt a legjelentősebb. A különféle protestáns (presbiteriánus, metodista, evangélikus stb.) egyházszervezetek közül kiemelkedett keleten Newcastle, Melbourne és Adelaide, nyugaton pedig Perth anglikán püspöksége, mely 1913-ban érsekséggé lett. Katolikus részről elsősorban szerzetesek munkájának köszönhető, hogy 1887-ben megalakulhatott Adelaide és Brisbane érseksége, illetve 1888-ban a tasmaniai Hobart egyházmegyéje érsekség rangjára emelkedhetett. Perth érseksége 1913-ban létesült. 1924-ben görög orthodox püspökség alakult Sydney városában. Az Ausztrália északi részen lévő Darwinban a Szentszék 1938-ban hozott létre püspökséget. Canberra főváros katolikus egyházmegyéje 1948-ban lett érsekséggé. A II. világháború után a bevándorló lakosság száma több millióval megnövekedett. Így jelentősen megnőtt a különféle keresztény felekezetekhez tartozó keresztények száma.

A Polinéziát, Melanéziát és Mikronéziát magában foglaló Óceániában a 19. század végétől is folytatódik a keresztény hithirdetés. A brit és amerikai fennhatóság vagy befolyás alatt álló szigeteken elsősorban a kereszténység protestáns változata terjed, míg a többi szigeten a katolikusok kerülnek többségbe.

Polinézia (Hawaii, Új-Zéland, Húsvét-sziget, Gambier- szigetcsoport, Társaság- szigetek, Cook-szigetek, Marquisas- szigetek és Szamoa) területén a 20. század elején a franciák által birtokolt térségekben elsősorban a katolikus egyház terjedt, míg az amerikai és brit uralom alá tartozó szigeteken a protestáns felekezeteknek voltak nagyobb sikereik. Katolikus részről Polinézia keleti részein a Picpus Társaság tagjai, nyugati részein pedig főként a maristák végezték a hithirdetést. – Melanézia (Kelet-Pápua és a Bismarck-szigetek, Salamon- szigetek, Új- Kaledónia és Fidzsi-szigetek) térségében a korábbi katolikus és protestáns misszió a 20. században is folytatódott. – Mikronéziában (a Mariana-, Karolina-, Marshall- és Gilbert-szigeteken) a 19. század végétől a katolikus és a protestáns hittérítésnek egyaránt voltak eredményei.

4) Az egyház fogalma és a római püspöki szék a II. Vatikáni Zsinat tanításában

A II. Vatikáni Zsinaton több fontos dokumentum született, amelyekben ökumenikus szempontokat is figyelembe véve fogalmazódott meg az egyház önértelmezése. Ebben a megújított egyházszemléletben természetesen a római püspöki szék szerepéről szóló tanítás is új hangsúlyokat kapott.

a) Az egyház önértelmezését bemutató dokumentumok közül kiemelkedik a „Krisztus a nemzetek világossága” (lat. *Lumen Gentium*; rövid. LG) szavakkal kezdődő dogmatikus konstitúció valamint „A keresztények közötti egység helyreállításának előmozdítása” (lat. *Unitatis redintegratio*; rövid. UR) kezdetű nyilatkozat.

A zsinat megerősíti azt az ősi tanítást, hogy az egyház Krisztus titokzatos teste. Ebből az következik, hogy csak egyetlen egyetemes (gör. *katholikosz*) egyház lehetséges. Pál apostol szerint az eszményi egyháznak úgy kellene megjelenítenie az egyetlen Krisztust a világban, mint ahogyan az ember harmonikusan együttműködő tagjai tükrözik testének egységét (vö. 1 Kor 12, 12-27). Ez az eszményi katolikus egyház azonban történetileg nem valósult meg, hanem elérendő eszmény maradt. Ezt tanúsítja az apostol panaszkodása is, aki a pártoskodó korintusi hívek szemére veti: úgy viselkednek, mintha Krisztus oszlott volna részekre (vö. 1 Kor 1,13). A későbbi egyházszakadásokat követően az egyház kifejezés is félreérthetővé vált. Sokan csupán a

szakadások miatt felekezatként megnyilvánuló római katolikus egyházat értették rajta. Ezért a II. Vatikáni Zsinat Péter apostol első levelének szóhasználata alapján (vö. 1 Pét 2, 9-10) az egyházat – mint Krisztus titokzatos testét – Isten népének nevezi. Ebbe a népbe nem csupán azoknak a keresztyén felekezeteknek tagjai tartoznak bele, akik a keresztség révén Krisztus testének látható tagjaivá váltak, hanem mindazok is, akik lelkiismeretük szavát követő életük (vágykeresztségük) alapján burkoltan Krisztushoz kapcsolódnak (vö. LG 9-16):

1) Isten népébe tartozik elsősorban a Római Katolikus Egyház, amely azt vallja, hogy történetileg legközelebb került annak az eszményi egyháznak megvalósításához, amely a maga teljességében csak a Péter utóda és a vele közösségben élő püspökök által kormányzott közösségben áll fenn. Természetesen a hagyományaik (szertartásaik, intézményeik, egyházfegyelmük stb.) alapján különböző, de egyesült keleti egyházak is ennek a teljességnek tagjai.

2) A keleti ortodox egyházak, amelyek, bár – a primátus elutasítása miatt – nincsenek teljes közösségben a Római Katolikus Egyházzal, az apostoli jogfolytonosság és az érvényes eucharisztia szoros kötelekeivel fűződnek az eszményi egyház megvalósításán fáradozó katolikus közösséghez (vö. UR 14-15). – Megjegyzés: jelentős szemléletváltás mutatkozik abban, hogy a zsinat az ortodoxokat nem szakadár közösségeknek és eretnekeknek, hanem a Római Apostoli Széktől különvált egyházaknak nevezi. – A szemléletváltás jeleként 1965-ben Athénagorasz konstantinápolyi pátriárka és VI. Pál pápa egyidejűleg visszavonta az 1054-es kölcsönös kiátkozást!

3) A különféle protestáns egyházi közösségek a Római Apostoli Szék véleménye szerint nem őrizték meg az érvényes püspökséget és az eucharisztia misztériumának eredeti és teljes valóságát, jóllehet az úrvacsorát a Krisztussal való életadó közösségnek tekintik (vö. UR 22). A zsinat róluk mondja: akiket e gyülekezetekben megkeresztelnek, azok a keresztség révén beletestessülnek Krisztusba, s ezért bizonyos, jóllehet nem tökéletes közösségben vannak az Római Katolikus Egyházzal.

4) Végül különféle módokon Isten népéhez rendelődnek azok is, akik látszólag nem fogadták el az evangéliumot. Nem zárható ki ugyanis, hogy Krisztus és a Szentlélek az egyház látható keretein kívül is működik. – Az Isten népéhez rendelődik a zsidóság, amely a szövetségeket és ígéretekkel kapta, s amelyből Krisztus test szerint származik (vö. Róm 9, 4-5). Isten ugyanis nem bánja meg ajándékait (vö. Róm 11, 28-29). – Az üdvösség terve azokat is átöleli, akik elismerik a Teremtőt: például a muszlimok, akik azt vallják, hogy Ábrahám hitén vannak, s velünk együtt imádják az egy Istent. – Krisztus azoktól sincs távol, akik az ő evangéliumát és egyházát önhibájukon kívül nem ismerik, de őszinte szívvel keresik Istent, és a kegyelem hatására teljesítik a lelkiismeretük szavában fölismert akarátát. – Végül: a zsinat szerint az isteni gondviselés azoktól sem tagadja meg az üdvösséghez szükséges segítséget, akik önhibájukon kívül nem jutottak el Isten kifejezett ismeretére, de az ő kegyelmének hatására iparkodnak becsületesen élni.

b) A megújult egyházszemlélettel összhangban a II. Vatikáni Zsinat új fénybe helyezi a pápai primátusról szóló tanítást is, amelyet a háborús körülmények miatt megszakadt I. Vatikáni Zsinat csak egyoldalúan tudott kifejteni. A zsinati atyák az alábbi szempontokat hangsúlyozzák:

1. A római pápa a világ püspökeivel egyetértésben (a püspöki kollégiummal együtt) gyakorolja legfőbb vezetői szerepét: „Amint az Úr rendelkezése alapján Szent Péter és a többi apostol egyetlen apostoli kollégiumot alkot, úgy kapcsolódnak egymáshoz a római pápa, Szent Péter utóda és a püspökök, az apostolok utódai” (LG 22).

2. A tág értelemben vett katolikus egyházban, azaz Isten népében a pápa legfontosabb feladata, hogy ő legyen az egyház egységének látható jele és biztosítéka: ő „a közösség és a hit egységének örök és látható alapja és biztosítéka” (LG 18).

3. A zsinat szerint az így értelmezett primátus nem zárja ki az Isten népébe tartozó egyházak saját hagyományait (vö. LG 13).

4. VI. Pál pápa a zsinati ülések időszakában (1964) megjelent körlevelében előítéleteik felszámolására kéri azokat, akik a keresztyének egységének akadályát a pápa tiszteletbeli és egyházkormányzati primátusáról szóló tanításban látják. Hangsúlyozza: a pápa primátusa nem azt jelenti, hogy gögösen a keresztyének feletti uralomra törekszik, hanem azt, hogy „Isten szolgáinak szolgájaként” az egyház sokféleségben megvalósuló egységét kívánja szolgáló szeretettel előmozdítani és őrizni (vö. *Ecclesiam suam* 114).

